

רמזים וענינים נוספים –

בני יששכר כסלו ד, פג –) קיום הנכסים על ידי החדרת הידיעה המיוחדת לחודש אדר, שהשגחת הש"י מלובשת בטבע, והוא המסבב על עניני נכסיו והצלחתו. והיינו 'אדיר במרום ה' – הגם שהנהגת הטבע משם אלקים, עם כל זאת הוי' הוא האלקים והכל מהשגחת השם המהוה כל ההוויות).
אמרי פינחס לקוטי הש"ס –) שמירת הימים שבסוף חודש אדר מסוגלת להצלחת כל הימים ה'נכסים' בשנה שבסוף החדש, בהם יש אפשרות אחיזה לחיצונים);
מי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס סנהדרין קיא –) 'אדיר', השגה מוחשית ומפורשת).

דף טז

באורי אגדה; פרפראות

'חוץ מהוצאת שבתות... שאם הוסיף מוסיפין לו'. לא אמרו מחזירין לו אלא 'מוסיפין', כלומר בנוסף על מה שהוציא לשבת מוסיפים לו אף לימות החול (עפ"י משמרת איתמר ויקהל).

'מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא...'. חק בגימטריא: המזון (גליונות קהלות יעקב).

'אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר ברוך ה' יום יום...'. 'פירוש, לא שהיה מיקל בכבוד שבת יותר משמאי אלא היה בוטח בשם והיה אומר כדאי היא זכות שבת שיכין לו השם פרנסתה, ואל יהיה מקטני אמנה להכין בעבורה מקודם לכן' (תורי"ד). ושמאי, הגם שהיה בוטח בה' באמת, היה מתיירא שמא יגרום החטא (רבנו יהונתן).

בספר אור זרוע (ערב שבת יח, ג והובאו דבריו באחרונים) כתב שבית הלל מודים לבית שמאי שעדיף יותר כפי שהם עשו [וכע"ז בספר חרדים (סוף מצוות התלויות בארץ) שמודה הלל שכל מי שעושה כהנהגת שמאי מקיים מצות 'זכור' אלא שהלל היתה לו מדת הבטחון יותר מכל אדם, והיה מקיים 'זכור' בשאר ענינים]. ויש חולקים (עב"ח רמב).

– כי לגבי צרכי שבת לא חלה קללת בזעת אפיך תאכל לחם, לכך היה בטוח הלל שתודמן לו בהמה נאה לשבת ללא שידאג ויטרח על זאת (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, יז תשל"ב. ועע"ש י תשל"ג).

'בית שמאי אומרים מחד שביך לשבתך' – כי קדושת השבת נמשכת כפי הכנת הקדושה בכל ימי החול. ובית הלל אומרים: ברוך ה' יום יום' – על ידי שיראה כל יום ביומו להיות כל מעשיו לשם שמים, וברכת ה' חופפת עליו בכל היום, ממילא כפי עבודתו להש"י בימי החול יהא כלי מוכן לקבל קדושת השבת בשבת (עפ"י קדושת השבת ב עמ' 6).

'מתן שכרה לא עבידא לאגלויי'. לא יתכן לגלות מתן שכרה כי הוא קדושת השבת שבפנים הלב, שהוא הוא עצם העולם הבא (הר"י גיקטיליא, מובא במכתב מאליהו ח"ב עמ' 16).

זאי בעית אימא מתן שכרה נמי אודעינהו, נשמה יתירה לא אודעינהו. פירוש, אין חכמי האומות

יכולים להבין שאפשר לו לאדם לאכול ולשתות הרבה מבלי שתיפגם הרוחניות שלו כלל. אבל לישראל נתגלה הסוד שאדרבה, מתוך אכילה ושתיה דוקא יתענג על ד' ויעלה במדרגתו הרוחנית לדבקה בו יתברך (עפ"י לקט שיחות מוסר לגרי"א שר, ח"ב עמ' רלו. ע"ש בהרחבה).

'נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר שבת וינפש – כיון ששבת ווי אבדה נפש'. בשם הרה"ק ר"פ מקוריץ: פסוק זה נאמר בכניסת שבת ולא ביציאתה, ואילו הדרשה מתיחסת על יציאת השבת – טעם הדבר, כי כדרך שהחולה בכל גופו אינו מרגיש בכאב מסוים ואילו הבריא שכואב לו אבר אחד מרגיש בו יותר, כך האדם בימי החול אינו מרגיש בהסרונות נפשו, רק בשבת כשמתחיל קצת להתרפא אזי מרגיש בכאב גודל כובד חולי נפשו. וזהו כיון ששבת – שמרגיש קדושת השבת – וי אבדה נפש – שידוע ומרגיש מכאוביו וחליו.

בדרך דומה: כיון שהגיעה השבת ונכנסת נשמה יתרה לאדם וזוכה לתענוג רוחני, הרי אותם תענוגות של חול אובדים ונעלמים, מחמת תענוג השבת, ואז שב האדם בתשובה ומייסר עצמו שבהגיע ימי החול לא יהיה לו חפץ באותם תענוגות, הרי בכניסת השבת אבדה אותה 'נפש' של חול (עפ"י קדושת לוי בא – עה"פ כה אמר).

הסברים ורמזים נוספים: ע' בספר כתר שם טוב ח"ב ד"ו; מאור עינים (טשרנוביל. מקץ; כי תבוא; לקוטים בהעלותך, מהדו' מאור התורה עמ' קלב שנד שצז); נועם אלימלך ר"פ שמות; בית אברהם (סלונים) ס"פ ויקרא; חשבה לטובה (אלכסנדר) פר' ראה עמ' 33; ישמח ישראל (אלכסנדר) נצבים-וילך א; אהל תורה (קוצק) תשא.

הערות ובאורים בפשט

'דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בשולי נכרים. אמר רב יוסף: ואם צלאן נכרי סומך עליהם משום עירובי תבשילין'. השמיענו כאן שלשה דברים: א. תבשיל הנעשה מדבר הנאכל כמות שהוא חי – כשר לעירוב. ב. מליח אינו נידון כתבשיל לענין עירובי תבשילין, ולכן לא כשר לעירוב אלא אם צלאן. ג. גם תבשיל שבישלו נכרי כשר לעירוב, שאין צורך שהבישול יהא לשם שבת או יום טוב או לשם עירוב.

ואם מדובר כשהנכרי גם מלחם, שמענו דבר נוסף, שאעפ"י שעשה נכרי הכל, מלח וצלה, אין בו משום בישולי נכרים (הדושים ובאורים).

א. כן מפורש ברשב"א, שאפילו מלח וצלה הנכרי, אין בו משום בשולי נכרים [לדעת חזקיה (בע"ז לח) שמליחה אינה כבישול לענין בישולי גויים].

ודבר הנאכל כמות שהוא חי כשר לעירוב לאחר בישולו – כן מבואר בב"י בשם הירושלמי וש"פ.

ב. במה שהוכיח מכאן שאין צריך בישול לשם עירוב, כן הוכיח בספר עולת תמיד (מובא בבאה"ל תקכו, ז). וע' שעה"צ (אות מד) שלמד מדברי רש"י להלן שצריך להכין התבשיל לשם עירוב. ולכאור' מרש"י אין מוכח אלא שצריך להניחו לשם כך אבל לאו דוקא לבשל, והרי לא גרע משמנונית שנשתיירה – וכנראה זו גם כוונת השעה"צ.

ג. בשו"ת חכם צבי נקט [דלא כמג"א] שמלוח הריהו כמבושל לענין עירוב תבשילין. ולפי זה צריך לומר שנקטו כאן צלאן נכרי סומך עליהן... להשמיענו דין בהלכות בשולי גויים, אבל לעירוב א"צ צלאן.

דין דגים קטנים לענין בישולי עכו"ם – ע' בהרחבה ביוסף דעת ע"ז לח.

(ע"ב) 'שייר ממנו כל שהוא סומך עליו לשבת... דאית ביה כזית' ולגבי ככר שלמה קרא לכזית 'כל שהוא' (רש"י ועוד. וכן יש הרבה בתלמוד לשון 'כל שהו' שיש לו שיעור. שו"ת הרשב"א ח"א סג. וע' ב"ב קמט; או"ז הל' שבת נה). וקמשמע לן שלא נאמר שצריך שיישאר כל מה שהניח (רש"י ש).

'דעת מי שהניחו לו בעינן או לא בעינן'. אף על פי שבכל מקום זכין לאדם שלא בדיעתו, כאן שונה שתקנת העירוב היתה להיכר כדי שיברור מנה יפה לשבת או כדי שידעו שאסור להכין מיום טוב ליום אחר, לכך יש צד שצריך שידע זה שהניחו בשבילו שאל"כ אין הדבר ניכר (עפ"י ריטב"א). ועוד, הואיל ואין צריך כזית לכל אחד ואחד, אפשר שפחות מכזית אינו נחשב זכות לפיכך יצטרכו ידיעתו (עפ"י שיטה מקובצת).

'מכריז רבי יעקב בר אידי: מי שלא הניח ערובי תבשילין יבא ויסמוך על שלי'. מכאן משמע שהמזכה ממון לאדם משום 'זכין לאדם שלא בפניו', אין צריך שיהא הלה מכירו (עפ"י בהגר"א חו"מ קה, ג). מכאן הקשו (באנצ. תלמודית כרך יב עמ' קמ הערה 47) על מה שכתב מהרש"ם (יו"ד קעא) שאם אין הנותן יודע מי הוא הזוכה, יכול לחזור בו. ושם אעפ"י שחזרה מועילה [מפני שלא החליט עד שידעהו] אבל כל שעדיין לא חזר זכה לו.

'ועד כמה? אמר רב נחומי בר זכריה משמיה דאביי: עד תחום שבת'. אפשר שאפילו מערב בפירוש על האנשים שמחוץ לתחום – אין מועיל, שאינו בדין שיערב אחד על כל העולם (ר"ן. וכ"ד הרא"ה). ומשמע שסברה בעלמא היא בדעת מתקני התקנה, שאם נאמר שאחד יוכל לערב לכל העולם מה הועילו חכמים בתקנתם שלא יאמרו אין יו"ט מכין לשבת וכו'.

ובפסקי ריא"ז כתב טעם אחר שאין מועיל לו העירוב; לפי שאין העירוב ראוי לו, שאינו יכול לבוא אצלו ביום טוב ובשבת. ויתכן לפי סברתו שמועיל העירוב אף למי שדר מחוץ לתחום והגיע ביו"ט על ידי עירובי תחומין, ומה שאמרו 'עד תחום שבת' פירושו עד מקום שאפשר להגיע לעירוב. ואולם אין כן דעת שאר ראשונים. ולפרש"י ועוד ראשונים שכתבו שאין דעתו של המניח אלא בתוך התחום, יתכן וגם הם סוברים שצריך שיהא ראוי להגיע אל העירוב, וכוננתם רק שאפילו אם יכול להגיע ע"י הנחת עירוב תחומין אין מועיל לו. וכן נקט הב"ח בדעת רש"י. ויש מצדדים להחמיר באדם המניח עירוב תבשילין במקום אחד ובדעתו לצאת מביתו ליום טוב, שמא אין מועיל לו עירובו שהרי אין יכול להגיע אליו ביו"ט. – כן נסתפק השפת-אמת. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח קכב) כתב לחוש לכך לכתחילה, אך לא בדיעבד. ופשוט שאם נוטל עירובו עמו ודאי מועיל. גם יש לעיין כשמניח עירוב בדיעה ברורה שלא ישמש כלל לצרכי שבת, לא לו ולא לאחרים, שמא אין זה עירוב כלל.

'לשנה חזייה דהוה עציב, אמר ליה אמאי עציבת? אמר ליה דלא אותיבי ערובי תבשילין. אמר ליה פושע את, לכולי עלמא שרי לדידך אסור'. יש מפרשים: אין בדעתי להוציא אלא מי סמך עלי או מי שאינו בקי או ששגג או נאנס, אבל אתה שאינך רוצה לצאת בעירובי שהרי מתעצב אתה על שלא הנחת, וגם פשעת שנה אחר שנה – אין בדעתי להוציא את שכמותך (ע' בעל המאור [ע"ש פירוש נוסף] ור"ן). ולפי זה אם רגילים בני העיר לסמוך על אחד שיערב עבורם – סומכים עליו תמיד, אבל מי שרגיל לערב בעצמו ואינו סומך על עירוב אחר, אם שכח פעם אחת – סומך על אותו המערב לכולם, ואם שכח פעם נוספת – פושע הוא ואינו סומך (ראב"ן ועוד).

ויש סוברים שבכל אופן צריך שכל אחד יערב בעצמו ולא יסמוך על אחרים. חוץ מעם הארץ שאינו יודע לערב, או מי ששכח פעם אחת – סומך על זה המערב לכולם (כן דעת ריב"א, מובא באור זרוע. וכ"כ הרי"א² ועוד).

ולפי דעה זו, אם יאמר בפירוש שדעתו להניח גם עבור הפושעים – מועיל (כן כתב הרשב"א בתשובה ח"א תרפג ובח"ג רסח). ויש אומרים: קנס הוא שלא יועיל העירוב למי שפשע ולא הניח. ולפי זה אפילו מתכוין בפירוש להוציאו אינו מועיל.

ז'ואי אתה אוסרו בדבר המותר לו'. יש סוברים שביום טוב אין כל איסור להוציא מחצר לחצר, שלא תקנו עירובי חצרות אלא בשבת (וכן משמע מרש"י כאן. וכן סתם בשלחן ערוך תקכח).

ויש סוברים שאסור להוציא כלים שלא לצורך היום ללא עירוב, ומכל מקום כיון שרוב ההוצאות מותרות ביום טוב שהרי הם לצורך קצת, לכך יכול לערב ביום טוב ומועיל העירוב אף להוצאה שאינה נצרכת כלל שהיא אסורה ללא העירוב (עפ"י ר"ן. ועתוס' כתובות ז. ולעיל יב. ורשב"א. וכדעה שניה משמע ברמ"א תקיח, א). וישנה דעה שלישית, שהואיל והדברים שיש בהם צורך מותר להוציאם בלא עירוב, לא תקנו כלל עירובי חצרות משום הדברים שאין בהם צורך כלל (עפ"י ריטב"א לעיל יב). וצריך לפרש מה שאמרו 'בדבר המותר לו' – בסתמא דמלתא שיש שום צורך בטלטולו [אך נראה שיועיל העירוב להוציא בשבת לחצר גם בלא צורך כלל, שאין עירוב לחצאין].

להלכה כתב רש"ל שמוותר להוציא ביום טוב בלא עירוב ואין לשנות המנהג. ומ"מ כשמניחים העירוב לכתחילה לכל השנה, טוב לכלול גם ימים טובים עם השבתות (מובא במשנ"ב תקיח סק"י).

'ככתבם וכלשונם'

'כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות והוצאת ימים טובים...' –

מפסידי החסידות הם הטרדות והדאגות, כי בהיות השכל טרוד ונחפז בדאגותיו ובעסקיו, אי אפשר לו לפנות אל ההתבוננות הזוהר, ובלי התבוננות לא ישיג החסידות... כל שכן ההנאות והתענוגים שהם הפכיים ממש אל החסידות, כי הנה הם מפתים הלב לימשך אחריהם וסר מכל עניני הפרישות והידיעה האמיתית.

אמנם מה שיכול לשמור את האדם ולהצילו מן המפסידים האלה, הוא הבטחון – והוא שישליך יתנועע על ה' לגמרי, באשר ידע כי ודאי אי אפשר שיחטר לאדם מה שנקצב לו. וכמו שאמרו ז"ל במאמריהם **כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה וכו'.** וכן אמרו אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא נימא.

וכבר היה האדם יכול להיות יושב ובטל והגזרה היתה מתקיימת, אם לא שקדם הקנס לכל בני אדם **בזעת אפיק תאכל לחם,** אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו... אך לא שהשתדלות הוא המועיל אלא שההשתדלות הכרח, וכיון שהשתדל יצא ידי חובתו וכבר יש מקום לברכת שמים שתשרה עליו ואינו צריך לבלות ימיו בחריצות והשתדלות... אלא הדרך האמתית הוא דרכם של החסידים הראשונים, עושים תורתן עיקר ומלאכתן טפלה וזה וזה נתקיים

בידם, כי כיון שעשה אדם קצת מלאכה, משם והלאה אין לו אלא לבטוח בקונו ולא להצטער על שום דבר עולמי, ואז תשאר דעתו פנויה ולבו מוכן לחסידות האמת ולעבודה התמימה.

(מתוך מסלת ישרים כא)

ע"ע בדרגות הבטחון וההשתדלות, בספר מכתב מאלהו ח"א עמ' 187, ובמובא ביוסף דעת ברכות לה: ס ובסוף קדושין ובב"ב קמט.

'... ואל יצמצם בהוצאת יום טוב. – אבל בשאר הימים צריך כל אדם לצמצם בהוצאותיו (טור). ומקורו מהא דאיתא בגמרא מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה וכו' ופירש רש"י, ליהרהר מלעשות יציאה מרובה, שלא יוסיפו לו אלא מה שפסקו לו. עד כאן לשונו. וזהו תוכחת מרובה על זמננו, שבעוונותינו הרבים הרבה אנשים עוברין על זה ולא ישימו לב איך להתנהג בהוצאות ביתם להרחיק דברים המותרים, ורבים חללים הפילה הנהגה הרעה הזו, שמביאה את האדם לבסוף ע"ז לידי גזל וחמס וגם לחרפה וכלימה... ואשרי למי שיאמץ לבבו ולא ישגיח לפיתויים וינהל הוצאות ביתו בחשבון כפי ערך הרווחתו לא יותר...'

(מתוך באור הלכה תקכט,א. וע' לו עוד בספרו 'שפת תמים' ה)

'הרי מזונותיו של אדם קצובים, ולכן גם הוצאתו צריכה להיות קצובה. וזהו הוראה לכל אדם, ומה גם לתלמיד חכם שתורתו אומנותו. וידע נאמנה: אם אינו יכול לבנות חייו על הסתפקות במועט לא יתכן שיצליח בתורתו! הוא עתיד להיות בעל חוב ויצטרך לגלגל בהלואות, ובוזה יהיה טרוד לא פחות ממי שעוסק במלאכה, והרי שמעתתא בעי צילתא וראשו אינו פנוי. ואולם, הדברים בתוקפם גם למי שעושה כרבי ישמעאל, וכלל הוא: בטחון מחייב הסתפקות!'

(מתוך 'עלי שור' ח"ב עמ' תריד).

עוד בענין מדת ההסתפקות ובגנות המותרות – ע' במובא ביוסף דעת חולין פד צה.

'חוק לישנא דמזוני'... –

'... וזכירת הש"י באיזה דבר אינו כזכירת בשר ודם שהוא נבדל מן הדבר שזוכר, משא"כ בהש"י הרי על ידי הזכירה נדבק במקור החיים ית'. 'ובמה – בשופר', הוא על דרך קיום החיים שהוא במזוני כך קיום הזכרון הוא בשופר שהוא המעורר האדם ומזכיר את האדם וממילא גם הש"י זוכרו. וזהו עיקר שצריך אדם לקיום חיי עולם שבו, להיות לו קול שופר המעוררו משנתו תדיר והוא הממשיך לו חיים.

ומשל זה בחיי הגוף הוא המזון שעל ידה הוא המשכת חיי הגופנים. ונאמר תקעו בחדש שופר וגו' כי חק לישראל וגו'. ודרז"ל חק זה לישנא דמזוני, ומכאן דמזונותיו של אדם קצובים מראש השנה. והרי מפורש בכתוב 'כי חוק' זה טעם על 'תקעו' הקודם, והיינו לפי שאז קוצבין מזונות לכן באים השופרות שהוא הקול קול יעקב שזה כל כחו של יעקב, בקול. ועיקר תפלת יעקב אבינו ע"ה נתן לי לחם לאכול וגו' וזה כל יגיעותו ועבודתו על מזוני... דהיינו שלא יופסק ח"ו וימצא דופי בזרעו כמו אצל אברהם ויצחק רק מטתו שלימה. והקיום דחיים הוא בפה, חיים הגופניים בושט המכניס מיני אוכלים ומשקים, וחיי עולם בקנה המוציא קול. ושניהם קרויים 'סימנים' שהם סימני החיות, שעל ידם הוא קיום החיות... ממש דוגמת נפש וגוף, שאלו משמשים לכחות הנפשיים ומדות שבנפש ואלו לכחות הגופנים. ובאמת זה דבר נעלם משכל בני אדם חבור

הנפש בגוף ולכן לא יבינו גם כן איך המזון יקיים הנפש, אך האמת שהם מחוברים וכולו חד... ועל ידי קיום שופרות בראש השנה הוא חוק וקצב המזונות של כל השנה כולה, דיהיב מזוני לחיי לקיום החיים להיות לו כח לתורה ותפלה, והתעוררות ד'עורו ישנים' בכל השנה כולה הבא על ידי המזון שאמרו ז"ל (ב"ב יב:) לאחר שאכל אין אלא לב אחד וכפירש"י לטובה, כי כן מדת האכילה הראויה להיות קיום החיים האמיתיים דחיי עולם על ידה, שאין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים' (מתוך רסיסי לילה סוסי לו).

'שמעתי מפיו הקדוש (של הרה"ק ר' גרשון חנוך העניך מראדזין, 'בעל התכלת') שסיפר אשר נתן לאיש אחד סגולה לפרנסה – שילמוד בכל יום גמרא, בין מעט ובין הרבה, רק העת לא ישנה ולא יעבור. וזה נרמז בגמרא מאי משמע דהאי חוק לישנא דמזונא'.
(מתוך 'דור ישרים' איזביצא לובלין, עמ' פב)

'מצא בהמה נאה אומר זו לשבת...'

'ויאמר על כל דבר שקונה, זהו לכבוד שבת' (מגן אברהם בשם כתבי האריז"ל).
'בוזרה הזהירו לומר בפיו קודם ברכת הזימון: 'תן לנו הכוס ונברך' או 'בואו ונברך' – לפי שכל דבר שבקדושה צריך הזמנה בפה עובר לעשייתו כדי להמשיך הקדושה. ומזה נוהגים לומר בלשון אשכנז רבותי מיר ועלין בענשתי... (מובא במשנ"ב קצב סק"ב. וצ"ב בזהיר שם אם הזמנה זו שייכת לכוס דוקא).

'...מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה, אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים...'

'... דשמאי לפי מדרגתו, דרגא דפחד יצחק, לא היה מאמין בעצמו, שמא אינו מתכוין באכילתו לשם שמים ורצה להכניס קדושה באכילתו שיהיה אכילה דמצוה לכבוד שבת, שאם מצא אחרת נאה הימנה אוכל זו שיושאר השניה לכבוד שבת אבל בלא"ה לא היה אוכל בשר, אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים – והוא על פי מה שאמר הלל הזקן (ויקרא רבה לד – כשהלך לרחוץ עצמו) '...לגמול חסד עם הדין אכסניא בגו ביתא... והדין נפשא עלובתא לאו אכסניא היא' ע"ש – והיינו שלא עלה על דעתו שום הנאת הגוף, רק כמו שמאכיל לאכסניא, והיינו לקיום הנפש שהוא על ידי אכילה [וכמו ביעקב אבינו ע"ה שלא ידע כלל מהרגש הנאת הגוף, וכאדם הראשון קודם הקלקול, ועל כן אמר מה שקל שבקלים אינו אומר...].
(מתוך פרי צדיק, ט"ז בשבט ב)

'מי שמתנהג אפילו בכל דברי הרשות וצרכים גופניים בקדושה, רוצה לומר שכל מעשיו לשם שמים ומכניס בהם עבדות ורצון הש"י כדרך שאמרו ז"ל בהלל ושמאי – זהו נקרא 'חסיד', רוצה לומר שלא דווקא מדקדק על פי שורת הדין, וזה נקרא בכל לבבך – בשני יצריך וכו', ש'צדיק' הוא הכובש יצרו אבל זה מכניס קדושה גם בכל חמדות היצר, ואז הש"י מדה כנגד מדה נותן קדושה בכל מה שיעשה, וזוכה להוציא קדושה הרבה מן היצר הרע דייקא, ואז נקרא 'טוב מאד' שהוא יותר מ'טוב' סתם... (מתוך צדקת הצדיק קב).

ענינים נוספים בהנהגות שמאי והלל ושיטותיהם – ע' תולדות יעקב יוסף בא, בהר, במדבר; עבודת ישראל יתרו ד"ה ששת ימים; בני יששכר מאמרי השבתות י; ישמח ישראל ח"ב, לקוטים לשבת כא.

'מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמחה'. ע' במצוטט בשבת י.

'דאמר ריש לקיש נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת...' 'שנאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי – כלומר כל שנבראו בעולם להתענג מהן נשמתן, ביום השביעי נבראו, ומתרווחות ומתגדלות בשבת' (רבנו חננאל).

– הרי תכלית כל הנבראים היא שהנשמות תתענגנה בשבת קודש, ולזה מתרווחות ומתגדלות הנשמות בשבת – שהוא ענין הנשמה היתרה – כדי שתוכלנה להכיל את עוצם התענוג של יום השבת. הרי זוהי תכלית הנבראים וזוהי מהותו של יום השבת שכולו תענוג.

ויותר מפשוט הוא שאין עונג השבת ענין הנאת הגוף, כי התענוג צריך להיות מהשבת עצמה, וכונת מאכלי השבת היא לענג את השבת עצמה. השבת היא שקולה כנגד כל המצוות כולן, וכל ענינה של השבת הוא – להתענג על קדושת השבת, כי חמדת ימים אותה קראת' (מתוך עלי שור ח"ב עמ' תקסח).

עוד בבאור דברי ר"ח, ע' בלקט שיחות מוסר ח"ב עמ' תנט.

'תדעו חביבים כי אמרו ז"ל שביום השבת יש לו לאדם נשמה יתירה'. מהו פירוש דבר זה? פירוש הוא, תוספת השפעת קדושה מן השמים, כמו השפעת הקדושה שנקראת 'הנשמה הטהורה'. ושמעתי מרבי ומורי הצדיק והקדוש ז"ל כי אם לא ירגיש האדם בעצמו קדושה יתירה ביום השבת, זה לאות כי אין בו אותה הנשמה היתירה. וכן מי שלא ירגיש קדושה בעצמו כלל זה לאות שאפילו נשמה אין בו, ואין לו דביקות כלל אל הנשמה כי הלכה ממנו לגמרי, ורק אם ישוב בתשובה תחזור היא אליו.

וידיעה הזאת יש בה תועלת גדולה מאד מאד. הן כל דרכי איש טובים בעיניו והוא תמיד חושב שהולך בדרך הישרה, גם לא יאמין לאחרים שיאמרו לו כי טועה הוא, ועל כן כשיש לו ראייה לדעת את מדרגתו עד כמה קרוב הוא אל מדרגת הרשע ורחוק ממדרגת הצדיק, זה טוב לו מאד מאד, כי בהסתכלו בזה יוכל להנצל מרשעתו' (מתוך מכתב מאליהו ח"א עמ' 72).

זוי, אבדה נפש' –

'... וזהו הלוויית המת, לקלוט על ידי זה כח קדושתו ואורו שהופיע בעולם הזה בחייו, וכידוע הסוד ד'שביק לן חיים' – שחיותו נשאר בעולם הזה קבוע בלבבות בני ישראל, ובלויה שבוכין ונוהין אחריו הוא נקבע בלב, וכן לוייה לתלמיד חכם שכשיוצא מהעיר פנה זיוה פנה הדרה וממשיכין הזיו והאור להיות נשאר על ידי הלווייה.

וכך סעודתא דמלוה מלכה – שנוהה אחר קדושת שבת דאזדא מיניה, וכמו שאמרו בביצה כיון ששבת וי אבדה נפש, ועל ידי זה ממשיך הקדושה שקיבל בשבת להיות נקבע בלבו גם בימות החול' (מתוך מחשבות חרוץ עמ' 165).

'מה מקום לסעודת מלוה מלכה שאנחנו שמחים אחר שיצא השבת, הלא מצינו בגמרא וינפש – וי אבדה נפש, את הנשמה היתרה. ושמעתי מאדמו"ר זצ"ל שאמר בשם הרב הגאון ר"י פוזנר זצ"ל שהבבל מוציא שבת-קדש יורד מאיגרא רמה לבירא עמיקתא – אכן הסעודה הוא כעין שלמדו חכמז"ל משלמה המע"ה שעושיין סעודה לגמרה של תורה, דשלמה המלך מצד שזכה

להחכמה ולהקדושה עשה הסעודה, וכמו כן שבשבת נעשה הכל טוב מאוד וישראל מתקדשים בשורש הקדושה שמצד השי"ת, לכן אנחנו שמחים תיכף אחר השבת בסעודת המלוה-מלכה שהכניס אותנו לקדושתו ית"ש בשלמות. וכמו כן במוצאי יום הכפורים שנתכפר לנו העונות ונעשינו בריה חדשה מנוקים מכל עון ופשע אנחנו עושים גם כן הסעודה, כי אנחנו שמחים בקדושה זו... (מתוך פרי צדיק מוצאי יו"כ יא).

דף יז

ואומר מעין המאורע בעבודה. לכך מזכיר מעין המאורע בברכת העבודה, כי היום ניכר ונבדל על ידי קרבנותיו המיוחדים לו (עפ"י מפרשים).

רבי אליעזר אומר בהודאה. כן סובר רבי אליעזר לענין הבדלה (בברכות ג), לאמרה בברכת ההודאה. (נראה טעמו כדי לכלול בברכה זו הודאה על ימים טובים. ומחלוקת זו אמורה גם בחול, אם אומר 'עלה ויבוא' בעבודה או בהודאה, כמו שהביאו מהתוספתא ברכות ג).

בירושלמי (ברכות ד, ג) פירשו טעמו של תנא קמא שהואיל ויש בהוכרה זו בקשה, 'עלה ויבוא...' – אין לאמרה בהודאה. ולפי זה נראה שבדין היה שלא לומר 'כתוב לחיים...' בהודאה, וכדעת בה"ג (מובא בב"י ק"ב). ואילו הגאונים שתקנו לומר בהודאה סוברים שצרכי רבים שאני שמותר אף בהודאה ובג' ראשונות (וכמו שכתבו הראשונים – ע' טור שם וב"י). ולשיטתם י"ל שטעמו של ת"ק הוא כדלעיל, שהיום ניכר בקרבנות המיוחדים לו.

'ממלאה אשה כל הקדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת. מבוואר כאן שאין איסור להרבות בשיעורין במלאכת יום טוב כל שאינו מרבה בפעולות, הגם שאינו נצרך אלא לקצת. ואף שבשבת אסור הדבר ויש אומרים שאיסור תורה הוא, כגון הנצרך לבשל עבור חולה, אין לו להוסיף יותר מכדי צורכו אפילו ללא טירחה נוספת – שונה כאן שאוכל-נפש ביום טוב התר גמור הוא ואינו בגדר איסור שנדחה, הלכך גם תוספתו מותרת כשאין בדבר טירחה. ועוד, נראה להם להכמיים שכיון שאמרה תורה אך אשר יאכל לכל נפש לא הצריכה לשקול ולדקדק שלא יבשל אלא המצטרך אליו בלבד, ומשום כך מותר להרבות בשיעור כל שאין ריבוי בטרחה. אבל שבת שהעיקר אסור [אלא שנדחה מפני פיקוח נפש], אף תוספתו כמודו (עפ"י ר"ן). עוד בשיטות הראשונים באיסור ריבוי בשיעורים אם מהתורה או מדרבנן – ע' במובא במנחות סד. וע"ע בקובץ שעורים כאן).

ועתוס' גטין (ז: ד"ה אע"ג) שהתירו חכמים להרבות משום שמחת יו"ט. ומלשון התוס' כאן (בד"ה ובלבד) משמע שההתר להרבות משום הערמה הוא.

'ממלא נחתום... אבל לאפות אינו אופה אלא מה שצריך לו. רבי שמעון בן אלעזר אומר: ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת נאפת יפה בזמן שהתנור מלא'. בדוקא שינה רבי שמעון בן אלעזר ונקט 'ממלאה אשה' ולא נחתום – כי לא הותר אלא בתנור קטן שהאפיה משבחת כשהתנור מלא, אבל בתנור גדול אסור להרבות מכדי הצורך (עפ"י רא"ש ועוד).

(ע"ב) ואם רצה לאכול את עירובו הרשות בידו. יתכן שמשמיענו בזה שאין לחוש שגורם בידים לברכה לבטלה למפרע בכך שאוכל את עירובו ומבטל את האפשרות לעשות מלאכה לשבת [וכדרך שכתב הריטב"א שמי שנטל ידיו לאכילה

בישל או הפריש תבשיל לשם עירוב, אפילו שכח מלהתנות עליו ולברך – סומך עליו (עפ"י רש"ל; ט"ז תקכו סק"ז). ובפשטות נראה שאם בישל בשבת מערב יום טוב ולא לשם עירוב, אין סומך עליו לבשל ביו"ט.

ג. מי שלא יצטרך לבשל ולעשות כל מלאכה מיום טוב לשבת, יש אומרים שיכול לערב ואף לברך על העירוב, ויש מי שנסתפק שמא חייב לערב [עכ"פ לטעמו של רבא] כדי שיברור מנה יפה לשבת (עפ"י חדושים ובורים). אך יש פוסקים שבאופן זה לא יברך על העירוב, כי אין העירוב מצוה אלא כשרוצה לעשות מלאכה (כן כתב בספר כף החיים תקכו, קיג. וכן פסק הגרש"ז אויערבך זצ"ל, מובא בשמירת שבת כהלכתה פרק לא ס"ק פב. וכ"כ בפרק מד סעיף יב. ואפילו הוצרך רק להדלקת הנר, מבואר באגרות משה (או"ח ח"ה לו, ט) שאין לברך, וכן מבואר במאמר מרדכי ס"ז. ובשו"ת אור לציון (ח"ג כב, ו) כתב שאם אינו נצרך אלא לחמם התבשילים לפני השבת ולא לבשלם – יניח עירובי תבשילין ולא יברך).

דיני שמחת יום טוב – בפסחים סה.

דפים טו – טז

לג. באיזה הקשרים הובאו המקראות דלהלן בסוגיא?

- א. לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו... כי חדות ה' היא מעוזכם.
- ב. אדיר במרום ה'.
- ג. תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב.
- ד. ... לדעת כי אני ה' מקדשכם.
- ה. ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם...
- ו. שבת וינפש.

א. לכו אכלו... ושלחו מנות לאין נכון לו... – אמר רב חסדא: למי שלא הניח עירובי תבשילין. יש אומרים: מי שלא היה לו להניח (כגון שאבדה לו אבידה ערב יום טוב ומחזור אחריה כל היום), אבל מי שהיה לו להניח ולא הניח – פושע הוא.

וכן קיימא לן שאין לשלוח מנות ותפנוקים למי שהיה לו להניח ולא הניח, אבל פת אחת וקדירה אחת מותר (עפ"י שו"ת אור זרוע תשמא).

כי חדות ה' היא מעוזכם – אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון: אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי, ואני פורע.

ולא ילוה אלא אם יש לו ממה לפרוע (עפ"י תוס'). ולגרסת הגר"א בדברי התוס', אפילו אין לו נכסים ילוה. והכל לפי הענין (ע' ערוך השלחן ומשנ"ב רמב).

תני רב תחליפא אחי רבנאי חזואה: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים (ספרים אחרים: ועד ראש השנה) חוץ מהוצאת שבתות והוצאת ימים טובים (וראשי חדשים וחול המועד בכלל. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ברלין נא) בשם הירושלמי, ועוד. וע' פסידר"כ כה; טווא"ח תיש) והוצאת בניו לתלמוד תורה – שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. (ויש לו ליוזר מלעשות יציאה מרובה, שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו (רש"י). והכל נלמד מדרשת לוו עלי ואני פורע שבמקרא זה, שחדות ה' היא התורה שנאמר בה פקודי ה' ישרים משמחי לב. תוס').

ב. אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון: הרוצה שיתקיימו נכסיו – יטע בהן אדר (= אילן חשוב) שנאמר אדר במרום ה', וכמו שמפרשים הבריות 'אדר' – שעומד לדורי דורות.
 [תניא נמי הכי, שדה שיש בה אדר אינה נגזלת ואינה נחמסת (הואיל ויש לו שם למרחוק ואומרים הכל: פלוני יש לו אדר בשדהו ומתוך כך נקראת השדה על שמו (רש"י). גם הכל יודעים שאין אדם נוטעו אא"כ הוא עשיר וע"כ יראים ממנו. תור"פ] ופירושה משתמרים (יש מפרשים שנוטעים אותו על גבולי השדות ויש לו ענפים הרבה והוא משמש כגדר. ולי נראה מין עשב חשוב, וריח אותו זרע מרחיק את הכנימה ועי"כ משתמרת התבואה. רש"י].

ג. תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו – זהו ראש השנה שהחדש מתכסה בו (רש"י: הלבנה. רבנו חננאל: חג שראש חדש מזדמן בו, כלומר שרגיל לבוא בו. רבנו משולם: שעיר ראש חדש אינו מפורש בו בתורה. ויש מפרשים שאין מזכירים אותו בתפילת מוסף. ואולם רבנו תם היה אומר להזכירו 'מלבד עולת החדש... ושני שעירים לכפר...').
 כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב – מוונותיו (לשון 'חק' – ואכלו את חקם; הטריפני לחם חקי) של אדם קצובים לו מראש השנה לכל השנה.

ד. לדעת כי אני ה' מקדשכם – אמר לו הקב"ה למשה: משה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיע אותם.
 מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל: הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. ואמרו: דוקא בדבר שאינו עשוי להתגלות, כמו מתן שכרה של השבת, אבל דבר העשוי להתגלות אין צריך להודיעו וכמו שנאמר ומשה לא ידע כי קרן אור פניו.

ה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל מצוות שנתן להם הקב"ה לישראל – נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצנעא שנאמר ביני ובין בני ישראל את הוא לעלם. [ואף על פי כן אומות העולם נענשים עליה שלא קבלוה – כי הודיעם הקב"ה על השבת ורק מתן שכרה לא הודיעם, או גם מתן שכרה הודיעם ולא הודיעם נשמה יתרה שיש בה].

ו. אמר רבי שמעון בן לקיש: נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת (רש"י: רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו), ולמוצאי שבת נוטלים אותה הימנו, שנאמר שבת וינפש – כיון ששבת ווי אבדה נפש.

דף טז

- לד. א. מהן מידותיהן של שמאי והלל בענין כבוד השבת?
- ב. מאלו מאכלים אפשר לעשות עירובי תבשילין?
- ג. מהו השיעור הנצרך לעירובי תבשילין?
- ד. הניח עירוב תבשילין ואבד או נאכל ביום טוב – מה דינו?
- ה. האם ניתן להניח עירובי תבשילין בשביל אחרים, והאם צריכים דעת בהנחת העירוב?

א. אמרו עליו על שמאי הזקן: כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת; מצא בהמה נאה – אומר זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה – מניח את השניה ואוכל את הראשונה (נמצאת כל אכילתו כדי שתהא היפה נאכלת בשבת. ועוד אמרו עליו שלא היה זכרון שבת זו מתוך פיו; לקח חפץ טוב – אומר זה לשבת. כלי חדש – אומר זה לשבת. מכלתא דרשב"י יתרו). אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים (בוטח שתזדמן לו נאה לשבת) שנאמר ברוך ה' יום יום.

כתב בספר אור זרוע (דיני ערב שבת יח, ג – עפ"י שבת קיט. והובאו דבריו באחרונים): בית הלל מודים לבית שמאי שעדיף יותר כמו שעשו הם.

ויש אומרים שהרשות ביד כל אדם לאחוז המנהג כרצונו. וי"א שהלכה כבית הלל (עב"ח רמב). ויש מי שכתב שבמאכלים מצויים הלכה כבית הלל אבל בחפצים וכלים חדשים שאינם מצויים תמיד, קיימא לן כבית שמאי (עפ"י הרא"ם יתרו כ, ת. וע"ע בשו"ת כתב סופר או"ח לח).

ב. עושה אדם תבשיל מערב יום טוב לעירובי תבשילין. בית שמאי אומרים שני תבשילים ובית הלל אומרים תבשיל אחד. ושנים בדג וביצה שעליו שהם שני תבשילים.

אמר אביי: לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא. ללשון אחת טעם הדבר הוא משום שפת מצויה בכל יום ואין מוכח שעושה לכבוד שבת, ולפי זה מערבים בדייסא מפני שאינה מצויה. וללשון אחרת הצריכו דוקא דבר שמלפתים בו את הפת, ולפי"ז אין מערבים בדייסא.

א. הלכה כלשון אחרונה שאין מערבים בדייסא. והוא הדין לשאר תבשילים שאין מלפתים בהם הפת, כגון קופסאות של תירס מבושל, אורז ואטריות (אור לציון ח"ג כב, ב).

ב. עירב בפת לבדה – אין מועיל כלום, אף לא לאפות (אור זרוע). ויש אומרים שמועיל לאפות (שבלי הלקט). והסכימו האחרונים שאין מועיל (עפ"י משנ"ב תקכו סק"ו. ובשו"ת אור לציון ח"ג כב, א) נקט להלכה שמועיל).

ג. לצורך אפיה, לדברי רבנו תם צריך לערב גם בפת. ור"י חולק. ומכל מקום לענין מעשה לא נטה מהוראת רבנו תם דודו, הלכך צריך פת ותבשיל אם בא לבשל ולאפות, וכן עמא דבר (תוס' ורא"ש יז: וכן דעת בעל המאור, וכן הביאו בשם בה"ג, וכ"כ הר"ש. והרי"ף פסק שלהלכה אין צריך פת. וכן דעת הרמב"ן הרי"ד והרי"א"ז ועוד [וכן כתב הרמב"ן בשם רבנו חננאל, ואילו בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (ד"פ תרנה) הביא בשם ר"ח כרבנו תם. וכן הביא שם מהר"ם מפריש ועוד].

וכתבו הפוסקים להחמיר לכתחילה כדברי רבנו תם, ואם הניח תבשיל בלבד ונזכר קודם חשכה – יוסיף עתה פת ויאמר 'בהדין עירובא' אבל לא יברך שנית (משנ"ב תקכו סק"ז), אם כי העיקר כדעת רוב הפוסקים שבתבשיל לבדו די אף לאפיה, לפיכך בדיעבד מותר. ואם אין צריך לאפות ביום טוב אלא לבשל – אף לכתחילה די בתבשיל בלבד (עפ"י התוס' שם, ב"י והגר"א. מובא במשנ"ב תקכו סק"ח).

ד. מיני מזונות [פת הבאה בכסנין] מועילים כמו פת (עפ"י שבט הלוי ח"ט קכט, ב).

תני רבי חייא: עדשים שנשתיירו בשולי קדרה – סומך עליהם משום עירובי תבשילין. ודוקא כשיש בהם כזית. אמר רבי יצחק בר' יהודה, שמנונית שעל גבי הסכין – גוררו וסומך עליה משום עירובי תבשילין, אם יש בה כזית.

א. כתב בתורי"ד: צריך שיהא כזית במקום אחד דוקא אבל לא שילקט מכל הקדרה או מהסכין כזית, שבטל הוא לגבי הכלי.

ב. משמע שאפילו לא בישל לצורך עירוב תבשילין או לצורך השבת – כשר לעירוב, אך

לכתחילה מצוה מן המוכרח לעשות תבשיל במיוחד לשם עירוב, ואולי גם כשמבשל לצורך השבת די בזה (עפ"י באור הלכה תקכו, עפ"י הב"ח. וע' שעה"צ אות מד).

דגים קטנים מלוחים – אין בהם משום איסור 'בשול עכו"ם', ואם צלאם נכרי סומך עליהם משום עירובי תבשילין. אבל 'כסא דהרסנא' (= דגים המטוגנים בקמח ובשומן) אסור לפי שהקמח אינו נאכל כמות שהוא חי לכן אסור משום בשולי נכרים.

פרטים נוספים בדיני בישולי נכרים, בדגים קטנים וכד' – בע"ז לח).

תבשיל זה – צלי, כבוש או מבושל. וקוליים האספנין (= דג מליח רך) שנתן עליו חמין מערב יום טוב – דיו, שהדחתו זו היא בישולו.

א. יש מחמירים בכבוש לכתחילה (ע' שיע"ת תקכו, א בשם חכם צבי. וכן יש לנהוג לכתחילה אבל בשעת הצורך יכול לקחת דבר כבוש, כגון מלפפונים חמוצים שבקופסת שימורים, ולערב עליה בברכה. אור לציון ח"ג כב, ב).

ב. כתב מגן אברהם: מלוח אינו כמבושל לענין עירוב תבשילין. ובשו"ת חכם צבי השיג עליו (וע' ישוב למג"א בשו"ת שבט הלוי ח"ט קב. ובחיי אדם כתב למעשה להחמיר).

ג. מוצרי חלב שנתבשלו על ידי פיטטור כגון חמאה גבינה שמנת וכד' – אפשר לערב בהם (כן מבואר בשו"ת הרשב"א ח"ד רג; דעת תורה תקכו, ה; אור לציון ח"ג כב, ב).

ד. אפשר להניח עירוב תבשילין בדבר קפוא. ואם אפשר מהיות טוב לחוש לדעת המחמיר בדבר – מה טוב, אבל לא מעיקר הדין (עפ"י שבט הלוי ח"ט קכט).

ג. אמר רבי אבא אמר רב: ערובי תבשילין צריכים כזית – בין לאחד בין למאה. ואין שיעור למעלה אלא יכול להוסיף כמה שירצה.

מבואר בגמרא שגם בסופו שיעורו בכזית, שאם הניח ונאכל או אבד מקצתו, אם יש בו כזית – סומך עליו, ואם לאו – אינו סומך.

לדעת האומרים שמעורב בפת ובתבשיל, יניח פת כביצה ותבשיל כזית (אור זרוע וש"פ).

ד. הניח עירוב תבשילין ואכלו ביום טוב או שאבד – לא יבשל עליו בתחילה. ואם כבר התחיל בעיסתו קודם שנאכל עירובו – גומר (אביי. יז:).

הרא"ש נסתפק שמא יכול לגמור שאר צרכי שבת, או שמא דוקא פת זו שהתחיל לאפותה גומר. 'והדבר שקול עד שיבא מורה צדק'. ומפירוש הרב מברטנורא משמע שאינו גומר אלא מה שהתחיל (עפ"י הגהות מים חיים).

נשתייר ממנו כזית – סומך עליו לשבת ומבשל. ואף לכתחילה הרשות בידו לאכול את עירובו ושוב לא יאפה ויבשל (כפי ששנו בבביתא יז:).

נראה שבשעת הנחת העירוב צריך להניחו כדי לאכול בשבת דוקא (עפ"י מנחת שלמה ח"ב מג. וע' חדושים ובאורים).

ה. מניח אדם עירובי תבשילין בשביל אחרים, וצריך דעת המניח (שידע שלשם כך נעשה (רש"י). וכן כשמניח עבור אחרים צריך שתהא דעתו לכך. עתורי"ד; או"ח תקכו, ט) ואין צריך דעת מי שהניחו לו (אלא מודיעו ביו"ט שעירב עליו מאתמול והלה סומך עליו ומבשל לכתחילה לשבת). וכן נהג שמואל, לערב לכל בני נהרדעא עירו. וכן נהג אביו. רבי אמי ורבי אסי ערבו לכל טבריה. וכן הכריז רבי יעקב בר אידי: מי שלא

הניח עירובי תבשילין יבוא ויסמוך על שלי, ודעתו היתה לכל הנמצאים בתוך תחום שבת, אבל לאלו שמחוץ לתחום אין דעתו של המניח עבורם.

א. אפשר שאפילו מערב בפירוש עבור מי שמחוץ לתחום – אין מועיל עירובו, שאינו בדין שיערב אחד על כל העולם (ר"ן ועוד).

ב. כשאדם מניח עבור אחרים, צריך לזכותם על ידי אדם אחר (ר"ף ע"פ עירובין פ). אומר לו: קבל תבשיל זה וזכה בו לשם בני העיר. והלה צריך להגביה מן הקרקע טפח ואומר זכיתי להם (ר"ן ע"פ התוספתא). אבל כשאינו מזכה עבור אחרים – אין צריך הגבהה. ואפילו אינו עושה מעשה יכול לברך על העירוב (פוסקים).

ג. יש אומרים שאדם שיצא מביתו לבית הכנסת וכד', ונזכר קודם שקדש היום שלא הניח עירוב ואין סיפק בידו לחזור לביתו – יכול לייחד במחשבתו תבשיל מסוים המונח בביתו, שישמש לו כעירוב תבשילין [ויאמר 'במאכל פלוני יהא שרא...'] (עפ"י שבט הלוי ח"ח קכג ואור לציון ח"ג כב, ז – דלא כהגאון מהרש"ם (ח"ב לו) שנטה לאסור כל שאינו אוחו העירוב בידו. וכן החיד"א (חיים שאל ח"א כט) דחה בתוקף דעת מי שנהג כן). ואמנם אין לו לברך אם לא נטל תבשיל והניחו לצורך עירוב (שבה"ל ח"ט קכט, ג; אול"צ שם). ויש אומרים שאפשר אף לברך (ע' מנחת שלמה ח"ב מג, ב ובהערה. וכ"מ בשו"ת משיב דבר ח"ה יח).

ד. המערב לבני ביתו אינו צריך לזכות להם את העירוב אלא בעירובו כולם מותרים (עפ"י רא"ש; שו"ע הגר"ז תקנו, יח ומשנ"ב סקנ"ו). ובאשל אברהם [בוטשאטש] צדד גם בבניו הנשואים ונשותיהם האוכלים על שלחנו שא"צ עירוב 'כמדומה שכך נוהגים'. ויש להסתפק אודות משרתיו העברים, האם נגררים יוצאים בעירובו אם לאו (עפ"י באור הלכה). ולענין אורחים – יש לבעל הבית לומר בשעה שמערב שהעירוב הוא גם בשביל האורחים, ובזה יוכלו האורחים לסייע בהכנת המאכלים מיו"ט לשבת ולהדליק את הנר (אור לציון ח"ג כב, ד. ומשמע שא"צ זכוי ע"י אחר).

סיפרו על שמואל שאמר לאותו סומא שהיה מסדר משניות לפניו ושכח לערב: סמוך על עירובי. לשנה אחרת שלא הניח, אמר לו: פושע אתה שלא הנחת, לכולם מותר לסמוך על שלי ולך אסור.

א. נחלקו הראשונים האם אפשר לכתחילה לסמוך על עירוב של אחר המערב לכולם [ובמה אמרו שפעם שניה אין מועיל עירוב הרב – במי שבדרך כלל עושה עירוב בעצמו והרי מגלה שאין דעתו לסמוך על של אחרים, וארע ששכח כמה פעמים ולא עשה. והוא הדין אם לא הניח מחמת עצלות ולא מחמת טרדה – אפילו פעם אחת], או צריך כל אחד לערב לעצמו. וכן נקטו הפוסקים להלכה. אך בדיעבד אפשר שיש לסמוך על הדעה הראשונה משום שמחת יום טוב (עפ"י משנ"ב תקנו ס"ק כב כו).

השוכח להניח, צריך לילך לרב העיר ולומר לו ששכח והלה יודיע לו שעירב עבורו, אבל לא יסמוך על כך בלא שיבוא לרב. ונראה שרב העיר, בבוא אליו אדם ואמר ששכח, אל יחקרנו כמה פעמים שכח, שמא אין זו הפעם הראשונה, אלא יאמר לו מיד שיסמוך על עירובו (אור לציון ח"ג כב, ט).

דנו האחרונים, האם מועיל העירוב למי שפשע ולא הניח, באופן שהמערב הניח בפירוש גם עבור הפורשים [ואולם אין הגדול רשאי לכיין להוציא את המזוללים שאינם מניחים מתוך פשיעה. עפ"י שער הציון].

ב. מי שלא הניח עירוב מפני שהיה בדעתו לאכול אצל אחרים, ונמלך [ללא שום אונס] ובא להכין צרכי שבת ביו"ט – אסור (כ"כ בספר התודעה סוף פרק א. השהו זאת מסברה למי שאכל עירובו בודוק, שאין יכול לסמוך על עירוב גדול העיר – וצריך מקור לזה. עפ"י מנחת שלמה ח"ב סוס"י מג).

לה. יום טוב שחל להיות בערב שבת – האם מערבים בו עירובי תחומין ועירובי חצרות לצורך השבת?

יו"ט שחל להיות בערב שבת, אין מערבים בו עירובי תחומין לשבת (שנראה כמתקן דבר רש"י. וכן נקטו כמה פוסקים – ב"י ומג"א תקנה. ועפ"י). וי"מ משום הכנה. עתוס' יו. ועירובין לת. ורשב"א שם). ונחלקו רבי וחכמים האם גם עירובי חצרות אין מערבים בו, או מערבים מאחר שבי"ט עצמו מותר לטלטל. ונחלקו רב ושמואל אם הלכה כרבי או כחכמים. אמר רבא אמר רב חסדא (ברי"ף ועוד: רב חסדא) בשם רב הונא: הלכה כרבי לאסור.

א. הניח עירובי תבשילין מאתמול, כתב בספר אור זרוע (שמג, ט) שמערב עירובי חצרות, אבל עירובי תחומין אינו יכול לערב [שאין עירובי תבשילים מועילים אלא לצרכי סעודה. עפ"י הר"ן, וכדלהלן שאין לקנות שביטה ביו"ט].

ב. עירב עירובי תחומין בערב יום טוב – רשאי לערב ביו"ט באותה פת עצמה לשבת שלמחרת ואין בזה משום הכנה, אבל לא בפת אחרת (ע' עירובין לת.). ויש מן הראשונים שמצריך להתנות על כך מערב יום טוב שיקנה שביטה למחר בשביל השבת, רק אז רשאי להניח ביו"ט, אבל אם לא התנה מערב יו"ט הרי צריך אמירה למחר בשעת הנחתו ונמצא מכין מיו"ט לשבת (עפ"י ריטב"א שם).

דף יז

לו. יו"ט שחל להיות בשבת, וכן ראש חדש וחול המועד – מהו נוסח הברכות שבתפילה?

יו"ט שחל להיות בשבת; בית שמאי אומרים: מתפלל שמונה ברכות – אומר של שבת ברכה בפני עצמה ושל יו"ט ברכה בפני עצמה. ובית הלל אומרים (וכן אמרו רשב"ג ורבי ישמעאל בן ריב"ב): שבע ברכות – האמצעית מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. (ותתן לנו ה"א את יום המנוח[ה] הזה ואת יום חג... בא"י מקדש השבת'. רש"י. וער"ח ומאירי). רבי אומר: חותם בשניהם – 'מקדש השבת (ו) ישראל והומנים'. וכן פסק רב יוסף להלכה – וכמו שאמר רבינא, להוציא מגרסת התנא ששנה 'מקדש ישראל והשבת והומנים'.

הסכמת הפוסקים היא שבי'עלה ויבוא' אינו מזכיר של שבת, אבל מזכירים בברכה 'שבתות למנוחה...'. והיו דעות להזכיר של שבת גם בי'עלה ויבוא' – ע' בשו"ת מהרי"ל ג.

שבת שחל בראש חדש ובחול המועד; ערבית שחרית ומנוחה מתפלל שבע ברכות כשאר שבתות (כשם שבחול אין למועד ולר"ח ברכה בפני עצמה, כך בשבת). ואומר מעין המאורע ('יעלה ויבוא...') בעבודה. ואם לא אמר – מחזירים אותו [חוץ מלילי ראש חדש. ע"ע בברכות כט]. רבי אליעזר אומר: בהודאה. רשב"ג ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומרים: בברכה אמצעית מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע (ותתן לנו את היום המנוח הזה את יום ראש חדש הזה (ערש"י עירובין מ). וי"א שאומר 'יעלה ויבוא בברכה אמצעית'. עריטב"א שם). אמר רב הונא: אין הלכה כאותו הזוג.